

SKRINNIK YE.

Higher State Educational Establishment of Ukraine «Ukrainian Medical Stomatological Academy», Poltava, Ukraine

FAMIOLOGICAL APPROACH IN FORMING THE OF VALUES OF A HEALTHY LIFESTYLE OF FUTURE APPROACH IN VALUES OF FUTURE FAMILY DOCTORS

The significance of the familial approach in the process of preparing future family doctors for professional activity highlights in the article. The peculiarities of the formation of the values of healthy lifestyle of medical students are determined. The content of the concepts «family», «family values», «value of personal health», «values of healthy lifestyle» is revealed. The purpose and tasks of the familial approach in forming the values of a healthy lifestyle of future family doctors are determined. On the basis of theoretical analysis of philosophical, pedagogical, medical, psychological, literature, determined the state of development of the research problem. The proposed scientific and pedagogical approach to the formation of the values of a healthy lifestyle of future family doctors involves the formation of medical students of the traditional system of value orientations for our people, which specify the orientation to the interests and aspirations of the individual, the hierarchy of individual preferences, the motivational program of activity and, ultimately, determine the level of readiness of the family doctor to implement the principles of healthy lifestyle in the family.

Key words: *family, famiological approach, value of health, values of a healthy lifestyle, future family doctors, educational process, vocational training.*

Стаття надійшла до редакції 30.03. 2018 р.

УДК 378.17 378.124

ЛЕСЯ СОЛОВЕЙ

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕНІ ХІМІЇ

Обґрунтовано пріоритетність питання формування ключових компетентностей студентів природничих спеціальностей у процесі фахової підготовки, пошук оптимальних форм та методів організації навчання хімії у виші. Проаналізовано форми організації навчання хімії, які відіграють першочергове значення у формуванні математичної, природничо-наукової та екологічної грамотності, уміння навчатися протягом життя, інформаційно-цифрової, соціальної і громадської компетентностей. Найбільш ефективними у розвитку ключових компетентностей, визначено такі форми та методи навчання хімії, як кейс-метод, розв'язування задач, проектно-технологічна діяльність, самостійна робота студентів.

Ключові слова: фахова підготовка вчителя, ключові компетентності, вчитель природничих дисциплін, форми організації навчання, компетентність в природничих науках, математична грамотність.

Постановка проблеми. Важливим завданням сучасної вищої школи є оновлення освітнього процесу відповідно до вимог суспільства та сьогодення. Особливого значення набуває формування у майбутніх педагогів ключових компетентностей, визначених у концепції Нової української школи: спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математична грамотність, компетентність в природничих науках і технологіях, уміння навчатися протягом життя, соціальні та громадянські компетентності, підприємливість, загальнокультурна грамотність, екологічна грамотність і здорове життя. Формування їх у студентів природничих спеціальностей здійснюється процесі фахової підготовки. Пошук оптимальних форм, методів та засобів формування ключових компетентностей у студентів при вивченні природничих дисциплін є важливим завданням нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема компетентнісного підходу у підготовці майбутніх учителів природничих спеціальностей висвітлена у дослідженнях Н. Бібік, В. Веденського, О. Вознюк, О. Овчарук, О. Пометун, А. Хуторського, С. Кубіцького. Психолого-педагогічні проблеми професійної

підготовки майбутніх педагогів аналізуються в працях А. Алексюка, В. Андрущенко, І. Беха, С. Гончаренка, І. Зязюна, А. Коломієць, В. Кременя, І. Підласого, О. Савченко, В. Шахова.

Метою статті є теоретичне обґрунтування найоптимальніших форм та методів формування ключових компетентностей у студентів при вивченні хімії.

Виклад основного матеріалу. Під час вивчення хімії використовуються наступні види організації навчально-виховного процесу: лекції, практичні, семінарські, лабораторні, самостійна робота студентів; екскурсії, навчальні конференції; консультації; індивідуальні заняття; навчальна виробнича (педагогічна) практика; курсові, магістерські роботи. Окреслимо мету та можливості окремих видів у формуванні ключових компетентностей студентів.

Провідною формою навчання у ЗВО є лекція. Її головна дидактична мета – це формування орієнтовної основи для подальшого засвоєння студентами навчального матеріалу. Лекція трактується вченими як систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмета, методів науки (Кабакова & Мирончук, 2014, с 151). Лекційні заняття з хімії мають надзвичайно великий потенціал, оскільки формують не лише природничо-наукову компетентність студентів, але й екологічну грамотність, вміння навчатися, спілкуватися державною мовою. Вивчення хімічних формул, розв'язування розрахункових та ситуаційних задач сприятиме розвитку математичної грамотності. Студенти також можуть працювати з електронними версіями ключових положень лекції та знаходити відповіді на поставлені питання.

Беззаперечно важливими є лабораторні заняття – вид практичних занять у вищій школі, що проводиться за завданням викладача і з застосуванням навчальних приладів, інструментів, матеріалів, установок, вимірювальних приладів, комп'ютерів та інших технічних засобів. Проводять лабораторні роботи у двох формах – фронтальній й практичній. Під час фронтальної лабораторної роботи всі студенти (кожен окремо чи по двоє) виконують на простому обладнанні одночасно одну й ту саму роботу, що відповідає темі, яку вивчають, утворює з нею ціле (Кабакова & Мирончук, 2014, с 153).

Методично правильно організовані лабораторні роботи з хімії сприяють формуванню навичок дотримання безпеки життєдіяльності при виконанні лабораторних дослідів, допомагають глибше зрозуміти хімічні та екологічні наукові фати, теорії, взаємозв'язки та послідовність пізнання в цілому, формують пізнавальні навички і вміння, а також навчають застосовувати здобуті теоретичні знання на практиці.

Техніка хімічного експерименту забезпечує наукову достовірність дослідів, їх надійність, наочність, виразність, уміння поетапно виконувати певні маніпуляції з речовинами, користуватися лабораторним обладнанням, усувати неполадки. Під час підготовки до лабораторної роботи, при заповненні журналу в студента впорядковуються окремі теоретичні положення, формується комплекс знань, розвивається професійне мислення у вирішенні різних хіміко-технічних проблем (Ненастіна, 2015, с 64).

Експериментальні задачі поглиблюють знання з хімії та сприяють розвиткові логічного мислення, змушують студентів порівнювати, осмислювати, аналізувати. Предметом особливої уваги є відпрацювання предметних (хімічних) практичних умінь як інтелектуальних (спостереження, порівняння, вміння робити висновки, узагальнення), так і чуттєво-моторних, пов'язаних з розпізнаванням речовин та дослідженням їх властивостей, а також проведення різноманітних хімічних реакцій в умовах хімічної лабораторії.

Обираючи найбільш доцільні форми організації вивчення хімії, погляди багатьох дослідників зупиняються на консультаціях. Консультації – поради, пояснення викладача студентам з будь-якого питання. Оскільки час консультації обмежений, запитання викладачу мають бути чітко сформульовані з питань, які неналежно висвітлено у джерелах навчальної інформації, опорних питань і питань, що виникли під час самостійної роботи (Кабакова & Мирончук, 2014, с 152). Альтернативними на сьогодні є консультації електронною поштою, за допомогою Skype-зв'язку, локальної інформаційної мережі. Незаперечною є необхідність консультування студентів при виконанні проектів (екстрагування субкритичною водою, дослідження антиоксидантних властивостей продуктів рослинного походження). Викладач, який здійснює консультування, повинен володіти теоретичними знаннями; знати та використовувати сучасні форми та методи роботи, уміти моделювати консультативний діалог, аналізувати й узагальнювати, регулювати динаміку консультативного діалогу. Використання різних видів консультацій формує вміння генерувати нові ідеї, орієнтуватися в освітньому інформаційному просторі, відкриває нові можливості у встановленні зворотного зв'язку.

У професійній підготовці майбутніх вчителів природничих дисциплін чільне місце займає екскурсія - така форма навчання, при якій студенти сприймають і засвоюють знання шляхом виходу до місця розміщення об'єктів, які вивчаються і безпосереднього ознайомлення з ними. Екскурсії виконують низку важливих функцій: реалізують принцип наочності, підносять науковість навчання, зв'язок із життям, сприяють політехнічному навчанню, формуванню цілісної природничо-наукової картини світу. Екскурсії на об'єкти хімічного виробництва, заводи, очисні споруди сприятимуть формуванню не лише предметних, але й таких ключових компетентностей, як соціальні і громадянські, екологічна грамотність і здоровий спосіб життя, компетентність в природничих науках та підприємливість.

Цінним засобом формування та реалізації ключових компетентностей студентів є навчальні та виробничі (педагогічні) практики. Практика забезпечує послідовність і безперервність формування умінь і навичок та професійне становлення майбутніх педагогів. Зміст практики та форми звітності визначаються Положенням про педагогічну практику студентів та програмами практик, розробленими кафедрами факультету та кафедрами педагогіки і психології університету (Кабакова & Мирончук, 2014, с 152). Під час проходження педагогічних практик формуються уміння співпрацювати з іншими, попереджувати і розв'язувати конфлікти, застосовувати навички розв'язування задач, становлення певного соціального статусу.

Все більшого значення набуває застосування самостійної роботи як основного засобу оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових занять. Усебічного розгляду питання самостійної студентів та школярів здобули у працях П. І. Підкасистого. У результаті тривалого теоретико-експериментального дослідження вчений обґрунтував модель самостійної діяльності, розкрив у зв'язку з цим такі вихідні поняття, як дидактична задача, пізнавальна задача, визначив специфічні особливості формування самостійних дій, розробив класифікацію самостійних робіт (Підкасистый, 1980, с 134). Самостійність у здобутті знань передбачає оволодіння складними вміннями і навичками бачити сенс та мету роботи, організацію власної самоосвіти, уміння по-новому підходити до питань, що вирішуються, пізнавальну і розумову активність і самостійність, здатність до творчості.

Вміння вчитися — це складне синтетичне поняття, до якого входять загальнонавчальні та спеціальні вміння. Зокрема: поставити мету своєї діяльності, усвідомити навчальне завдання, визначити спосіб його розв'язання, вміти контролювати і давати оцінку правильності рішення. Це і є компоненти навчальної діяльності. За такої форми організації навчання студенти постійно співвідносять передбачуваний результат з умовами і предметом діяльності, завдяки чому відбирають засоби діяльності, відповідні способи виконання дій і встановлює послідовність їх застосування. Можливості самостійної роботи реалізуються у складанні та розв'язуванні хімічних задач, роботі над хімічними проектами, розробці дидактичного забезпечення шкільного курсу хімії.

Завдання вивчення дисципліни «Хімія» є системна інтеграція природничих знань, розвиток умінь експериментально-дослідницької діяльності та творчого потенціалу студента, його здібностей. Це завдання реалізується поєднанням традиційних та інноваційних форм і методів роботи.

Серед індивідуальних форм роботи, які можна використовувати зі студентами варто виділити такі:

олімпіади (в тому числі і заочні) - передбачають пошук відповідей на проблемні запитання, роботу з додатковою літературою, стимулюють пізнавальну активність, допомагають закріпити знання та використовувати їх у нових ситуаціях;

Проектно-технологічна діяльність – робота пошукового, дослідницького характеру, спрямовується на розуміння суті понять і явищ, осмислення ідеї та концепцій, сучасних проблем сьогодення. Найголовнішим у реалізації проектного навчання є студент, здатний самостійно здобувати знання з різних джерел, використовувати їх для розв'язання творчих завдань. Студенти набувають комунікативних умінь, дослідницьких навичок, вчать аналізувати, спостерігати, прогнозувати, узагальнювати і як результат, брати активну участь у конкурсах, захисті наукових робіт, біологічних турнірах та олімпіадах.

Алгоритмізований метод використовуємо під час виконання лабораторних робіт, при розв'язанні всіх однотипних завдань. Наприклад, при розв'язуванні задач на обчислення масової частки домішок в складі вихідної речовини користуються алгоритмом:

1. складаємо коротку умову задачі;
2. записуємо рівняння реакції;
3. записуємо над формулою продукту реакції масу(об'єм, кількість речовини) зазначену в умові задачі, над формулою вихідної речовини ставимо – х г;
4. записуємо під формулами реагентів і продуктів реакції кількості речовини згідно з коефіцієнтами в рівнянні реакції;
5. обчислюємо молярні маси зазначених речовин, множимо їх на кількість речовини;
6. складаємо пропорцію і обчислюємо масу і масову частку домішок в складі технічної речовини.

Складання та робота з алгоритмами поєднує хімічні знання (процесів, законів, формул хімічних речовин) і математичні(вміння вести розрахунки, перетворення), забезпечує самостійність і активність, зумовлює перехід від репродуктивної до творчої діяльності, формує математичну грамотність та інформаційно-цифрову компетентність.

У процесі розв'язування задач з хімії забезпечується більш глибоке й повне засвоєння навчального матеріалу з хімії та виробляється вміння самостійного застосування знань. Хімічне навчальне завдання – це модель проблемної ситуації, рішення якої вимагає від студентів розумових і практичних дій на основі знань законів, теорій і методів хімії, направлена на закріплення, розширення знань і розвиток хімічного мислення

Використання хімічних задач у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу сприятиме формуванню вмінь вільно орієнтуватися у величезному потоці інформації, набувати знань самостійно, розвивати свій інтелект, адаптуватися в соціумі, професійно самореалізуватися, бути конкурентоздатними в майбутньому житті.

Дидактично виправданим є впровадження у навчальний процес метод вирішення задач – кейс-метод, основу якого складають осмислення, критичний аналіз і прийняття рішень щодо розв'язання конкретних проблем. Це практико-орієнтований метод, спрямований на розвиток здібностей студентів вирішувати конфліктні ситуації і соціальні проблеми, взяті з реальної професійної сфери діяльності. Однією з особливостей кейс-методу є аналіз проблем, що не мають однозначних рішень. Тому цей метод широко використовується при хімічних питань, що мають суспільний та економічний напрями (Степанська, 2015, с 246). Так, доцільним буде використання кейс-методу при вивченні тем «Хімія і екологія», «Альтернативні джерела енергії», «Роль хімії в житті суспільства».

Погоджуємося з думкою, що сучасна підготовка вчителя хімії в педагогічному вузі являє собою багатокomпонентну систему педагогічної освіти і будується на основі взаємозв'язку різноманітних видів діяльності студентів, поєднанні теоретичних і практичних знань та умінь (Буринська, 1991, с 21).

Висновки. Таким чином, використання різних форм навчання хімії сприяє формуванню високоосвічених, компетентних, мобільних, самоорганізованих, конкурентоспроможних фахівців, готових входити в світ, відкрите інформаційне суспільство. **Подальші дослідження** передбачають пошуку найбільш ефективних форм та методів формування ключових компетентностей у студентів природничих спеціальностей у процесі навчання хімії.

Список використаних джерел

- Буринська Н. М. Методика викладання шкільного курсу хімії / Л. П. Величко, Л. А. Липова; За ред. Н.М. Буринської. - К. : Освіта, 1991 - 350 с
- Кабакова Л., Мирончук Н.М. Організаційні форми роботи у вищому навчальному закладі// Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном :збірник аукових праць / за заг. ред. д.п.н., проф. С.С.Вітвицької, к.п.н., доц. Н.М. Мирончук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. –С. 150-154
- Ненастіна Т. Загальні методи викладання хімії в технічному ЗВО/ Тетяна Ненастіна//Педагогіка і психологія професійної освіти –2015–№ 4-5 – с. 63-67
- Степанська А. В. Застосування методу конкретних ситуацій (кейс-методу на уроках хімії / А.В. Степанська // Таврійський вісник освіти. – 2015. – № 2(50). – с. 245- 252
- Пидкасистый П.И. Самостоятельно-познавательная деятельность школьни-ков в обучении / П.И. Пидкасистый – М. : Педагогика, 1980. – 240с.

References

- Bury`ns`ka N. M. Metody`ka vy`kladannya shkil`nogo kursu` ximiyi / L. P. Vely`chko, L. A. Ly`pova; Za red. N.M. Bury`ns`koyi. - K. : Osvita, 1991 - 350 s
- Kabakova L., My`ronchuk N.M. Organizacijni formy` roboty` u vy`shhomu navchal`nomu zakladi// Modernizaciya vy`shhoji osvity` v Ukraini ta za kordonom :zbirny`k aukovy`x pracz` / za zag. red. d.p.n., prof. S.S.Vitvy`cz`koyi, k.p.n., docz. N.M. My`ronchuk. – Zhy`tomy`r: Vy`d-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. –S. 150-154
- Nenastina Tetyana Zagal`ni metody` vy`kladannya ximiyi v texnichnomu VNZ/ Tetyana Nenastina//Pedagogika i psy`xologiya profesijnoyi osvity` –2015–# 4-5 – s. 63-67
- Stepans`ka A. V. Zastosuvannya metodku konkretny`x sy`tuacij (kejs-metodu na urokax ximiyi / A.V. Stepans`ka // Tavrijs`ky`j visny`k osvity`. – 2015. – # 2(50). – s. 245- 252
- Pu`dkasy`styj P.Y`. Samostoyatel`no-poznavatel`naya deyatel`nost` shkol`ny`-kov v obucheny`y` / P.Y`. Pu`dkasy`styj – M. : Pedagogy`ka, 1980. – 240s.

SOLOVEY L.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

METHODICAL ASPECTS OF FORMING KEY COMPETENCIES FOR STUDENTS IN THE STUDIES OF CHEMISTRY

The article substantiates the priority of the formation of key competencies of students of natural sciences in the process of professional training, the search for optimal forms and methods for organizing training in chemistry in higher education. The forms of organization of teaching of chemistry, which play the first priority in the formation of mathematical, natural sciences and environmental literacy, life skills, information and digital, social and public competencies, are analyzed.

The leading form of study at the university is a lecture. Lecture classes on chemistry have an enormous potential, since they form not only the natural sciences competence of students, but also environmental literacy, ability to study, communicate in the state language. The study of chemical formulas, the solving of settlement and situational tasks will contribute to the development of mathematical literacy.

The use of different types of counseling forms the ability to generate new ideas, navigate the educational information space, and opens up new opportunities for establishing feedback. Alternatives are e-mail consultations, via Skype-connection, local information network.

Excursions in the study of chemistry perform a number of important functions: implement the principle of visibility, enhance the science of learning, communication with life, contribute to polytechnic training, the formation of a holistic natural science picture of the world.

The most effective in the development of key competencies are the following forms and methods of teaching chemistry, such as case-method, problem-solving, design-technological activity, independent work of students.

Key words: professional preparation of teacher, key to the competence, teacher of natural disciplines, form of organization of studies, competence in natural sciences, mathematical literacy

Стаття надійшла до редакції 02.04. 2018 р.

УДК 271.2-726.1Борецький:141.7(477) «165»

АНДРІЙ ТВЕРДОХЛІБ

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ГУМАНІСТИЧНІ КОНЦЕПТИ ІОВА БОРЕЦЬКОГО В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПОЧАТКУ ХУІІ СТ.

У статті розкриваються актуальні сторони спадку педагога і просвітителя, церковного діяча Івана Матвійовича Борецького (Іова). Акцентується гуманістична спрямованість його діяльності, визнана сучасниками і людьми наступних поколінь зорієнтованість діяльності Борецького на розквіт рідної країни, здобуття українцями можливостей для мирного, духовно багатого життя.

Ключові слова: Іов Борецький, гуманізм, православна церква, педагогічні ідеї, культурно-освітні проблеми суспільства

Постановка проблеми. На тлі багатолітньої діяльності отців православної церкви як патріотів, борців за духовно-культурний розквіт в Україні ймення Іова Борецького набуло яскравості завдяки особливим заслугам цієї людини, визнаних як сучасниками, так і наступниками. Одним із найбільш ґрунтовних свідчень цього виступає його канонізація, що була здійснена 2008 року Помісним собором Української православної церкви Київського патріархату. Проте особистість Борецького привертає увагу і з інших позицій; зокрема, викликає повагу його діяльність на ниві просвітництва і благодійництва.

Аналіз досліджень, на які спирається автор. Досить значна віддаленість у часі, на жаль, не дозволяє сьогодні говорити про можливість достатньо щільного вивчення не лише спадку Іова Борецького, а навіть його біографії. За минулі 400 років чимало інформації було втрачено, і наявні джерела не дають змоги повністю описати життєвий шлях цієї непересічної людини у основних подіях. Невідомою залишається точна дата його народження (дослідники лише приблизно відносять її до часового проміжку між 1560 і 1570-ми роками). Мало інформації про юні роки майбутнього митрополита, джерела його освіченості, високий рівень якої відзначають сучасники. І разом із тим, постать Борецького не губиться поміж інших тогочасних діячів і привертає нині інтерес дослідників як у царині свого духовного подвижництва (В. Денисенко, В. Клос, Б. Самбір та ін.), так і щодо політичної (О. Дзюба, М. Дмитрієв, М. Довбищенко, П. Жукович, В. Зема, П. Кралюк та ін.) та педагогічно-просвітницької діяльності (Л. Артемова, М. Возняк, Ф. Науменко та ін.). Проте бракує ґрунтовних, системних досліджень педагогічних ідей та благодійницької діяльності Іова Борецького як сина своєї епохи і свого народу із сучасних нам світоглядних позицій.

Мета нашої статті – проаналізувати вагомість спадку І. Борецького як діяча духовної і освітньої сфери в Україні і підтвердити гуманістичний характер його діяльності.

Виклад основного матеріалу. Іван Матвійович Борецький згадується сьогодні у літературі насамперед як митрополит Іов (чи Йов). Хоча його діяльність у цій іпостасі була не надто тривалою (з 1620 по 1631), проте вона є яскравим підсумком його життєвого шляху, який став прикладом виховного ідеалу, через кілька століть визначеного іншим нашим видатним співвітчизником Г. Ващенком як служіння Богові і батьківщині.

У 2008 році у зв'язку з 1020-літтям Хрещення Київської Русі-України Помісний собор благословив «приєднати святителя Іова, Митрополита Київського і всієї Русі, до лику святих для загального церковного шанування і занести його ім'я до православного церковного календаря. Чесні останки святителя Іова